

Ordu İli Küçükbaş Hayvancılığının Mevcut Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerileri

Hilal Tozlu Çelik*

*Ordu Üniversitesi, Ulubey Meslek Yüksekokulu, 52850 Ulubey/Ordu, Türkiye

MAKALE BİLGİSİ

Geliş 11 Kasım 2015
Kabul 30 Ocak 2016
Çevrimiçi baskı, ISSN: 2148-127X

Anahtar Kelimeler:

Ordu
Koyun
Keçi
Yetiştiricilik
Karadeniz bölgesi

*Sorumlu Yazar:

E-mail: e-posta: hilal5529@gmail.com

Ö Z E T

Karadeniz Bölgesi dağlık, engebeli arazi yapısı, iklimi ve sosyo-ekonomik yapısı nedeniyle hayvancılık faaliyeti içinde küçükbaş hayvancılık için uygun bir yapıya sahiptir. Ordu ili Karadeniz Bölgesi'nin üçüncü büyük şehridir. Bu çalışmanın amacı, Ordu ilinde mevcut küçükbaş hayvancılığın genel durumlarını belirlemek ve sorunları saptayarak çözüm önerilerinde bulunmaktır.

Turkish Journal Of Agriculture - Food Science And Technology, 4(5): 345-351, 2016

Current Status, Problems and Solution Proposals of Small Ruminant Husbandry in Ordu

ARTICLE INFO

Article history:

Received 11 November 2015
Accepted 30 January 2015
Available online, ISSN: 2148-127X

Keywords:

Ordu
Sheep
Goat
Husbandry
The Black Sea Region

*Corresponding Author:

E-mail: e-posta: hilal5529@gmail.com

ABSTRACT

The Black Sea Region has a convenient structure for small ruminants in livestock activities thanks to its mountainous, rugged terrain, climate and socio-economic structure. Ordu is the third largest city of the Black Sea Region. The purpose of this research is to determine the current status of small ruminant in Ordu province and offer solutions by defining the problems.

Giriş

Küçükbaş hayvancılık, diğer hayvan türlerinin yetiştirilemediği alanlarda uygulanabilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Geçim kaynakları sınırlı olan dağlık yerlerde, diğer hayvan türlerinin değerlendirmediği bitkileri et, süt, yapağı ve kıl gibi ürünlere dönüştürerek bu bölgelerde yaşayan insanlara, gelir kaynağı olmaktadır. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin ülkemizde ekstansif koşullarda yapılması sebebiyle organik hayvansal üretime uygun olduğu ifade edilmektedir (Hanoğlu, 2011). Son yıllarda küçükbaş hayvanlardan elde edilen hayvansal gıdaların insan beslenmesindeki önemi giderek artan bir ivme

kazanmıştır. Bunun başlıca sebeplerinden biri her geçen gün kirliliğin arttığı dünyada organik ürünlere olan taleplerin daha da artmasıdır. Bunun yanı sıra küçükbaş hayvanların tamamen doğal ortamda yetiştirilmeleri ve elde edilen ürünlerin sindirilebilirliği, alerjen faktörlerin olmaması gibi özellikler tercih edilme sebepleri arasında sayılabilir.

Küçükbaş hayvancılık, Türkiye'nin her bölgesinde yaygın bir şekilde yapılmaktadır. Türkiye'de 2014 yılı sonu itibarıyla 31 milyon 140 bin baş koyun, 10 milyon 347 bin baş keçi olmak üzere toplamda 41 milyon 462 bin baş küçükbaş hayvan varlığı tespit edilmiştir. Koyun

varlığının bölgeler itibarıyla sıralaması yapıldığında Ortadoğu Anadolu Bölgesi birinci (5.726 bin baş), Güneydoğu Anadolu Bölgesi ikinci (5.346 bin baş) ve Ege Bölgesi üçüncü (3.582 bin baş) sırada gelmektedir. Batı Karadeniz (1.026 bin baş) ve Doğu Karadeniz Bölgelerinin (436 bin baş) koyun varlığı diğer bölgelere göre daha azdır. Keçi varlığı bakımından ise Akdeniz Bölgesi birinci (2.795 bin baş), Güneydoğu Anadolu Bölgesi (2.282 bin baş) ikinci, Ortadoğu Anadolu Bölgesi (1.338 bin baş) üçüncü sırada gelirken Batı Karadeniz (276 bin baş) ve Doğu Karadeniz Bölgeleri (62 bin baş) son sıralarda yer almaktadır. Küçükbaş hayvan sayısında 2013 yılına göre %7,7 oranında artış sağlandığı tespit edilmiştir. 2014 yılı illere göre koyun sayısında 2 milyon 443 bin baş ile Van birinci, 1 milyon 895 bin baş ile Konya ikinci ve 1 milyon 856 bin baş ile Şanlıurfa üçüncü sırada yer almıştır. Keçi sayısı bakımından 772 bin 886 baş ile Mersin birinci, 629 bin 208 baş ile Antalya ikinci, 412 bin 208 baş ile Adana üçüncü sırada yer almıştır. Toplam süt üretimi 2014 yılında bir önceki yıla göre %1,5 oranında artmış, toplam süt üretimi 2014 yılında 18 milyon 499 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamın %91,2 si inek sütü, %6 sı koyun sütü, %2,5 ini keçi sütü ve %0,3 ünü de manda sütü oluşturmuştur (TÜİK, 2015a).

Karadeniz Bölgesi bitki örtüsü, iklim şartları, engebeli ve dağlık bir arazi yapısına sahip olması açısından küçükbaş hayvancılık için uygundur. Bu nedenle koyun ve keçi yetiştiriciliği Karadeniz ekolojisinin bir parçası durumundadır. Küçükbaş hayvancılık, ekonomik anlamda ürün elde edilme imkanı olmayan yerlerin gelir kaynağı olması açısından ekonomik öneme sahiptir. Ot verimi düşük kırsal kesimlerde, büyükbaş hayvan yetiştiriciliği yapmak için kaba yem üretimi gereklidir. Bu sebeple bölgede yeterli genişlikte ve vasıfta arazi bulunmaması, özellikle taşlı, eğimli ve engebeli arazilerin varlığı alternatif hayvan yetiştiriciliği olarak koyun ve keçi yetiştiriciliğinin yapılmasına imkân tanımaktadır. Bölgede yaşayan insanların hayvancılık dışında başka geçim kaynakları ile hayatlarını devam ettirme imkânları sınırlıdır. Bu sebeple küçükbaş hayvancılık özellikle yılın her döneminde gelir sağlaması ve köyden kente göçü engellemesi açısından önemli bir gelir kaynağıdır.

Materyal ve Metot

Karadeniz Bölgesi'nin küçükbaş hayvan yetiştiriciliği açısından mevcut durumu Çizelge 1 'de verilmiştir. Toplam koyun varlığının 1.462.966 baş, keçi varlığının ise 338.767 baş olduğu bölgede, Ordu ili 118.435 baş koyun varlığı ile beşinci sırada yer alırken, 3.926 baş keçi varlığı ile son sıralarda gelmektedir (TÜİK, 2015a). Karadeniz Bölgesi'nde kıyı kesiminde çiftçilik yoğun olarak yapılırken iç kesimlerde iklim şartlarının soğuk ve karasal özellik arz etmesi, mera kalitesi ve yağışlı gün sayısının fazlalığı sebebiyle yeşil ot ihtiyacının karşılanma imkânının olması, küçükbaş hayvan yetiştiriciliğini ön plana çıkararak sebeplerdendir.

Karadeniz Bölgesi'nde en yaygın koyun ırkı Karayaka ırkı olup, Sinop'tan Trabzon'a kadar Karadeniz kıyı şeridi ile Tokat, Amasya ve Niksar çevresinde yetiştirilmektedir (Kaymakçı ve Sönmez, 1996; Kaymakçı, 2007).

Kıl keçileri Türkiye'nin her tarafına yayılmış olup

sayılarının sahil şeritleri üzerinde, özellikle ormanlık ve çalılık bölgelerde arttığı görülmektedir. Çünkü Kıl keçisi geniş ölçüde yaprak, dal ve orman içi meralardan faydalanmaktadır. Karadeniz Bölgesi'nin engebeli arazi yapısı, iklim özellikleri ve doğal bitki örtüsünün keçi yetiştiriciliği için elverişli olmasının bir sonucu olarak 2005 yılında 177.348 baş olan keçi varlığı 2014 yılında 338.767'a çıkmıştır (TÜİK, 2015a). Bu veriler Karadeniz Bölgesi'nde küçükbaş hayvancılığın her geçen gün önemini arttırdığını ve yetiştiriciliğinin desteklenmesi gerektiğini göstermektedir.

Ordu İli Hakkında Genel Bilgiler

Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz bölümünde yer alan il toprakları 40°18' ve 41°08' kuzey enlemleriyle 36°52' ve 38°12' doğu boylamları arasında yer almakta olup batıdan Samsun, güneyden Tokat ve Sivas, doğudan Giresun illeri ve kuzeyden Karadeniz ile çevrilidir. İlin yüzölçümü 5.952 km'dir. Topoğrafik açıdan engebeli ve dağlık bir bölgeye sahip olan il, kıyıya paralel uzanan ve batıdan doğuya doğru yükseklikleri artan dağların akarsular tarafından kesilmesiyle oluşan derin vadiler ve yaylalardan meydana gelmiştir. Ordu ilinin yaylalarından Çambaşı, Perşembe, Keyfalan ve Argın Yaylaları önemli yaylalar olarak sayılabilir. Ordu ilinde Karadeniz iklimi hâkim olup kışlar serin, yazlar ılık ve yılın bütün ayları yağışlı geçmektedir. İl genelinde kıyı şeridinden 1000 metre yüksekliğe kadar fındık bahçeleri hâkim olup fındıktan sonra kivi, diğer meyveler, mısır, patates ve değişik sebze türleri yetiştirildiği tarla arazileri; kestane, kızılbaş, gürgen, meşe, kayın, karaağaç ve akçaağaç türlerinden oluşan ormanlıklar bulunmaktadır. Bin metrenin üzerindeki alanlarda mera ve yaylalar bulunmaktadır. Yaylalarda ladin, sarıçam, köknar ağaçları ve orman altı bitki türleri görülmektedir. İl arazilerinin işlemeli tarıma uygun olmaması sebebiyle fındık bölgede birinci derecede geçim kaynağı durumundadır. İl genelinde 9 ilçede mera alanı bulunmaktadır. Bu ilçelerden Aybastı, Gökçöy, Kabadüz, Korgan, Kumru ve Mesudiye ilçelerinin mera potansiyelinin büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin geliştirilmesi açısından uygun olduğu bildirilmektedir (Anonim, 2014).

Ordu ilinin en büyük geçim kaynağını fındık oluşturmaktadır. Mevcut arazilerin eğimli olması ve fındıklık olması sebebiyle büyükbaş hayvancılık için uygun değildir. Ordu ili, daha ziyade küçükbaş hayvancılık için uygun bir yapıya sahip olması sebebiyle yöre insanı için yeni alternatif gelir kaynaklarının geliştirilmesi açısından küçükbaş hayvancılığı önemlidir. Ordu ilinde en yaygın yetiştiriciliği yapılan koyun ırkı Karayaka ırkıdır. Karadeniz Bölgesi'nde Karayaka koyunu yetiştiriciliği yaygın bir şekilde yapılmasına rağmen bilinçsizce yapılan melezlemeler sonucu meydana hasır ırk özelliklerini kaybetme durumuna gelmiştir. Yetiştiricilerin farklı kültür ırklarını yetiştirme imkânlarının yetersiz olmasından dolayı Ordu ilinde Karayaka ırkının saf özelliklerini koruduğu düşünülmektedir. Bu sebeple Ordu ilinde Karayaka ırkının saf yetiştirilmesi ve veriminin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılması hayvan yetiştiricileri açısından önem arz etmektedir.

Çizelge 1 Karadeniz Bölgesi Koyun ve Keçi Varlığı (2014)*

İller	Koyun Varlığı (Baş)	İller	Keçi Varlığı (Baş)
Tokat	254.404	Tokat	63.126
Samsun	178.726	Amasya	57.768
Çorum	161.352	Çorum	43.690
Amasya	146.181	Kastamonu	26.622
Ordu	118.435	Çankırı	25.240
Trabzon	102.972	Samsun	21.560
Artvin	102.551	Sinop	18.345
Çankırı	91.591	Rize	17.842
Sinop	82.635	Zonguldak	15.670
Giresun	72.718	Trabzon	13.239
Kastamonu	72.354	Giresun	11.977
Gümüşhane	33.556	Artvin	11.531
Karabük	17.951	Gümüşhane	4.125
Zonguldak	17.859	Ordu	3.926
Rize	6.657	Karabük	3.346
Bartın	3.024	Bartın	760
Toplam	1.462.966	Toplam	338.767

*TÜİK (2015a)

Ordu ilinde keçi yetiştiriciliği daha çok dağlık alanlarda, orman içi ve kenarı köylerde yapılmaktadır. Keçi fındıklık arazi için risk oluşturduğundan fındığın yetişmediği yerler için alternatif bir gelir kaynağı niteliğindedir. Orman içi ve kenarı köylerde ormana zarar vereceği düşünülerek kısıtlama getirilmesi sonucu 2013 yılına kadar keçi varlığında azalmalar olmuştur. Ancak, yöre insanı için yılın her döneminde gelir kaynağı olan ve her geçen gün ürünlerinin önemini artırması sebebiyle son yıllarda keçi varlığında artışlar olmuştur. Yurtdışında keçilerin orman içi yangın riskini azaltmak için kullanıldığı bildirilmektedir (Daşkiran, 2011). Bölge ve yörede bu konuda değerlendirme yapılması gerekmektedir.

İlçelere göre koyun varlığının verildiği Çizelge 2’de görüldüğü gibi en fazla koyun varlığına sahip ilçe Mesudiye, en az koyun varlığına sahip olan ilçe Çamaş’tır. Ordu ili ve ilçelerinde koyun varlığının 2007’den 2014 yılına kadar arttığı Çizelge 2’de görülmektedir. Mevcut hayvan sayısının artması olumlu bir gelişmedir. Ancak mevcut hayvan materyalinin verim düzeylerinin yetersiz olması yetiştiricinin istediği gelir seviyesine ulaşmasına engel teşkil etmektedir. Bu nedenle mevcut hayvan materyalinin ıslah edilmesi amacıyla kayıt tutma sisteminin yetiştiriciler arasında yaygınlaştırılması ve uygulanması hususu önem arz etmektedir. Çizelge 2’de görüldüğü gibi koyun varlığına göre sağılan hayvan sayısı oldukça düşüktür. Yetiştirici, süt veriminin düşük, sütün işlenmesi ve pazarlanması imkânlarının yetersiz olmasından dolayı sağım yapmayı tercih etmemektedir.

İlçelere göre keçi varlığının verildiği Çizelge 3’de görüldüğü gibi Ordu ilinde 2014 yılı verilerine göre Mesudiye ilçesi en fazla keçi varlığına sahip olurken Gülyalı en az keçi varlığına sahip ilçedir. Sağılan hayvan sayısının çok düşük olduğu Çizelge 3’de görülmektedir. Ordu ilinde keçi varlığının 2007 yılına göre 2014 yılında artış gösterdiği belirlenmiştir. Çamaş, Gülyalı, Gürgentepe, Kabataş ve Ünye ilçelerinde 2014 yılından sonra keçi yetiştiriciliğinin başlaması, yeni bir gelir kaynağı olarak değerlendirildiğinin bir göstergesidir.

Sonuç ve Tartışma

Ordu İli Küçükbaş Hayvancılığının Sorunları

Ordu ilinde küçükbaş hayvancılık genellikle kırsal alanlarda aile işletmesi tarzında küçük sürülerle yapılmaktadır. Küçükbaş hayvancılıkla ilgili sorunlar oldukça fazladır. Bu sorunlar genel başlıklar halinde değerlendirilmiştir.

Genetik Materyal

Bölge genelinde ve Ordu ilinde yetiştiriciliği en yaygın olarak yapılan koyun ırkı Karayaka ırkıdır. Karayaka ırkının bakım beslemeye de bağlı olarak değişik canlı ağırlıklara sahip varyeteleri bulunmaktadır. Ordu ilinde sahile doğru 40-45 kg canlı ağırlığa ulaşan, yüksek kesimlerde ise 30 kg canlı ağırlıklarında olan Karayaka koyunlarının var olduğu gözlemlenmiştir. Bu durumun bakım beslemenin yanı sıra uzun yıllar akrabalı yetiştirilmeden kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Karayaka koyun ırkı et kalitesi bakımından Türkiye’de Kıvrıcık ırkından sonra ikinci sırada gelmektedir. Ordu ilinde 79.000 hektarı bulan çayır-mera ve yayla alanlarından azami şekilde faydalanmak ve özellikle sahilten yüksek kesimlere çıkıldıkça özelliklerini kaybetmeye başlamış olan Karayaka koyunlarının et-süt ve döl verimlerinin artırılması gerektiği vurgulanmıştır (Sarıca, 2010). Bölge genelinde önemli sayılabilecek düzeyde Kıl keçi varlığı olmasına karşın, Ordu ili ve ilçelerinde en düşük düzeyde kıl keçi varlığı bulunmaktadır. Kıl keçilerin et kaliteleri ve süt verimlerinin düşüklüğü ve ormana verdikleri zarar sebebiyle, Kıl keçi yerine küçük aile işletmeleri için süt keçisi yetiştiriciliği önerilebilir.

Mevcut hayvanların verimlerinin istenilen düzeyde olmaması ve verim yönlü ıslah çalışmalarının yok denecek düzeyde olması en büyük sorunlardandır. Ayrıca yetiştiricilerin sürekli kendi sürülerindeki koç ve tekeleri kullanması sebebiyle kan yakınlığının artması verim kayıplarına sebep olmaktadır. Bu nedenle koyun ve keçilerden elde edilecek ürün miktarları düşük düzeydedir. Ordu ilinde işletmelerin genelinde kayıt tutulmamaktadır. Koyun ve keçilerin verimlerinin

yükseltilmesi amacıyla yapılacak ıslah çalışmalarında hayvanların mevcut potansiyellerinin tespit edilmesi ve hangi ıslah programlarının uygulanacağına karar verilmesi gerekmektedir. Bu nedenle yetiştiricilerin işletmelerinde tutulan kayıtların önemi büyüktür.

Kaba Yem Sorunu

Karadeniz Bölgesi sürekli yağış alan bir bölge olması sebebiyle yılın her döneminde yeşil ot bulmak mümkündür. Hayvansal üretiminin ihtiyacı olan kaba yemin önemli bir kısmı yağışların da yeterli olması sayesinde çayır mera alanlarından karşılanmaktadır. Ancak özellikle eğimli, düz arazilerin olmadığı, yem bitkileri üretiminin yapılamadığı yörelerde kaba yem ihtiyacı sap, saman veya kuru ot olarak diğer bölgelerden satın alınmaktadır. Bölgede geleneksel olarak mısır üretiminin yaygın olması, mısır saplarının kurutularak kışın kaba yem olarak kullanılması şeklinde uygulamalar oldukça yaygındır. Fındık üretiminin yaygın yapıldığı Ordu ili gibi illerde fındık bahçelerinden biçilen otlar

kaba yem ihtiyacının karşılanmasında birinci derecede etkindir. Karma yem alımında güçlük yaşayan küçük aile işletmelerinde üretim yaptıkları dönemlerde mısır ve özellikle fındık küspesine dayalı karışımlar yapılarak kesif yem ihtiyacı karşılanabilir (Sarıca, 2010).

Koyun ve keçiler diğer hayvanların değerlendiremediği ot ve çalılar değerlendirerek et ve süte dönüştürmektedirler. Çayır ve mera alanlarının aşırı ve düzensiz otlatılmasına bağlı olarak bitki çeşitliliği azalmakta ve bu durum erozyon şiddetini artırmaktadır (Sarıca ve ark., 2004; Ceyhan ve ark., 2015a,b). Bu sebeple hayvan sahipleri ellerindeki hayvanları satın köyden kente gelmekte ve farklı geçim kaynakları arayışına girmektedirler ki bu da gizli işsizliği artıran sosyoekonomik bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Meraların yetersiz olması ve Ordu ili arazilerinin büyük bir bölümünün fındıklık olması sebebiyle yem materyalinin temini konusunda alternatif çalışmalar ve çalıştaylar yapılması sağlanmalıdır.

Çizelge 2 İlçeleri göre koyun varlığı ve elde edilen ürünler*

İlçe Adı	Yıl	YE ¹	YA ²	TO ³	SHS ⁴	SÜT ⁵	KHS ⁶	YKT ⁷
Akkuş	2007	8.100	6.100	14.200	4.089	318.942	14.200	24.850
	2014	10.439	5.496	15.935	3.773	294.309	15.935	27.886
Aybastı	2007	4.640	1.539	6.179	2.967	231.403	6.179	10.813
	2014	10.394	3.406	13.800	6.681	521.097	13.800	24.150
Çamaş	2007	480	120	600	261	20.358	600	1.050
	2014	227	28	255	97	7.532	255	0.446
Çatalpınar	2007	220	80	300	61	4.750	300	0.525
	2014	613	187	800	383	29.858	800	1.400
Çaybaşı	2007	518	127	645	367	28.637	645	1.129
	2014	874	226	1.100	664	51.777	1.100	1.925
Fatsa	2007	1.770	780	2.550	1.144	89.236	2.550	4.463
	2014	3.730	1.570	5.300	2.503	195.233	5.300	9.275
Gölköy	2007	4.500	5.000	9.500	2.610	203.580	9.500	16.625
	2014	5.796	4.705	10.501	2.692	209.959	10.501	18.377
Gülyalı	2007	1.602	875	2.477	489	38.137	2.477	4.335
	2014	1.434	666	2.100	860	67.046	2.100	3.675
Gürgentepe	2007	570	750	1.320	200	15.608	1.320	2.310
	2014	1.302	498	1.800	814	63.517	1.800	3.150
İkizce	2007	1.810	325	2.135	1.001	78.039	2.135	3.736
	2014	979	460	1.439	595	46.416	1.439	2.518
Kabadüz	2007	2.705	1.600	4.305	1.705	133.006	4.305	7.534
	2014	2.288	1.212	3.500	1.110	86.589	3.500	6.125
Kabataş	2007	6.637	2.358	8.995	4.246	331.157	8.995	15.741
	2014	5.539	961	6.500	3.383	263.840	6.500	11.375
Korgan	2007	2.391	1.985	4.376	2.037	158.860	4.376	7.658
	2014	3.355	645	4.000	2.829	220.681	4.000	7.000
Kumru	2007	2.338	2.230	4.568	1.420	110.748	4.568	7.994
	2014	4.089	578	4.667	0	0.000	4.667	8.167
Mesudiye	2007	9.200	6.500	15.700	5.220	407.160	15.700	27.475
	2014	10.959	4.641	15.600	6.847	534.058	15.600	27.300
Perşembe	2007	1.775	875	2.650	1.262	98.397	2.650	4.638
	2014	3.887	1.113	5.000	2.475	193.062	5.000	8.750
Ulubey	2007	880	885	1.765	538	41.937	1.765	3.089
	2014	6.079	2.421	8.500	3.171	247.350	8.500	14.875
Ünye	2007	700	510	1.210	348	27.144	1.210	2.118
	2014	3.335	1.748	5.083	1.877	146.374	5.083	8.895
Altınordu	2007	9.010	4.240	13.250	3.510	273.815	13.250	23.188
	2014	8.267	4.233	12.500	5.424	423.039	12.500	21.875

*TÜİK (2015b,c); ¹YE: Yetişkin (Baş); ²YA: Yavru (Baş); ³TO: Toplam (Baş); ⁴SHS: Sağılan Hayvan Sayısı (Baş); ⁵SÜT: Süt (Ton); ⁶KHS: Kırkılan Hayvan Sayısı (Baş); ⁷YKT: Yün, Kıl, Tiftik (ton)

Çizelge 3 İlçelere göre keçi varlığı ve elde edilen ürünler*

İlçe Adı	Yıl	YE ¹	GY ²	TO ³	SHS ⁴	SÜT ⁵	KHS ⁶	YKT ⁷
Akkuş	2007	370	245	615	243	21.83	370	0.354
Akkuş	2014	372	210	582	249	22.436	447	0.428
Mesudiye	2007	630	350	980	291	26.19	630	0.603
Mesudiye	2014	1.771	1.214	2.985	1.090	98.125	2.311	2.212
Perşembe	2014	7	3	10	5	0.437	7	0.007
Çamaş	2014	3	4	7	2	0.175	3	0.003
Gülyalı	2014	2	1	3	2	0.175	3	0.003
Gürgentepe	2014	13	7	20	6	0.524	14	0.013
Kabataş	2014	3	2	5	2	0.175	3	0.003
Ünye	2014	227	87	314	155	13.968	258	0.247

*TÜİK (2015d,e); ¹YE: Yetişkin (Baş); ²GY: Genç Yavru (Baş); ³TO: Toplam (Baş); ⁴SHS: Sağılan Hayvan Sayısı (Baş); ⁵SÜT: Süt (Ton); ⁶KHS: Kırkılan Hayvan Sayısı (Baş); ⁷YKT: Yün, Kıl, Tiftik (ton)

Yetiştiricilerin Eğitim ve Ekonomik Durumu

Koyun ve keçi yetiştiriciliği genel olarak eğitim ve gelir seviyesi düşük, çok küçük aile işletmeleri tarafından babadan oğula devam eden üretim teknikleriyle yetiştiricilik yapılmaktadır. Bu durum işletmelerin girdi temini ve ürünlerin pazarlanmasında sorunların oluşmasına neden olmuştur (Sarıca ve ark., 2004; Ceyhan ve ark., 2015a,b; Kandemir ve ark., 2015).

Koyun ve Keçi Ürünlerinin Pazarlanmasına Yönelik Desteklemelerin Olmaması

Küçükbaş hayvan yetiştiriciliği ile ilgili Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın 2015 yılı için desteklemeleri bulunmaktadır. Bu desteklemeleri sıralayacak olursak; Damızlık koyun-keçi yetiştiriciliği yapan, damızlık koyun-keçi yetiştiricileri birliklerine üye, hayvanları Bakanlık kayıt sistemlerine kayıtlı yetiştiricilere, anaç hayvan başına 22 lira destek, Tiftik keçisi yetiştiriciliğinin teşvik edilmesi ve tiftik üretiminin artırılması için üretmiş oldukları tiftiği, Tiftik ve Yapağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (Tiftikbirlik)'ne veya kooperatiflerine satan yetiştiricilere kilogram başına 22 lira ödenmesi, hayvan genetik kaynaklarının yerinde korunması ve geliştirilmesi amacıyla Bakanlıkça uygulanan proje kapsamındaki yetiştiricilere koruma ve geliştirme sürüleri için 2015 yılında Küçükbaş Hayvan Koruma (Gen Kaynağı Koruma) projesi kapsamında hayvan başına 80 TL ödeme yapılması, Halk Elinde Islah Projesi kapsamında anaç hayvan desteklemesi kaldırılarak elit ve taban kuzuların desteklemeleri artırılmıştır. Halk Elinde Islah Projesi'nde elit kuzu 70 TL, taban kuzu ise 35 TL ve Halk Elinde Islah Projesi kapsamında erkek materyal (koç – teke) hayvan başına 200 TL destekleme yapılmaktadır. Organik Tarım Bilgi sistemi ve Bakanlık ilgili kayıt sistemlerine kayıtlı olarak organik küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapanlara ise anaç hayvan başına 10 TL destek verileceği belirtilmiştir. Sürü yöneticisi istihdamı desteği uygulaması kapsamında, daha önce 500 küçükbaş hayvan varlığına sahip işletmelerin yararlandığı yıllık 5000 TL'lik desteğin kapsamı genişletilerek 500 anaç hayvan sınırı 300'e indirilmiştir. Koyun-keçi sütü desteği olarak 0,2 TL/lt, Küçükbaş hayvanlarda Şap aşısı için 0,50 TL/lt ve Brucellosis aşısı için 0,50 TL/baş destekleri bulunmaktadır (Anonim, 2015a,b). TAGEM tarafından yürütülmekte olan Halk Elinde Hayvan Islahı Ülkesel Projesi kapsamında bölgede yetiştiriciliği yapılan Karayaka ırkının halk elinde edilmesi çalışmaları devam etmektedir (Anonim, 2015c).

Mevcut olan desteklemelerin yanı sıra koyun keçi ürünlerinin tanıtımının yapılması ve elde edilen ürünlerin işlenmesi ve iyi bir fiyatla pazarlanması konusunda üreticilere desteklemelerin sağlanması önem arz etmektedir.

Hayvan Sağlığı

Hayvan barınaklarının eski olmasının yanı sıra, çobanların sürü yönetimi ve hayvan hastalıkları gibi konularda bilgi sahibi olmaması hayvan kayıplarına sebebiyet vermektedir.

Yetiştiricilik ve Örgütlenme Sorunları

Küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapan işletmelerde en önemli sorun işçilik ve yem giderleri olmaktadır. Bu sorunların yanı sıra işletme sahiplerinin kuzu ve oğlak büyütme ve besi konusunda yeterli bilgi sahibi olmamaları ve damızlık teminini genellikle işletme içinden sağlamaları genel yetiştiricilik sorunlarından (Ceyhan ve ark., 2015a,b). Ordu İl'inin arazi ve bitkisel üretim yapısından dolayı küçükbaş hayvancılık işletmelerinin küçük, yaygın ve dağınık işletmeler şeklinde olması ürünlerin pazarlanmasında yetiştiriciye istenilen gelire ulaşmasına engel teşkil etmektedir. Bunun yanı sıra küçükbaş hayvan yetiştiricilerinin işletme giderleri ve elde ettikleri ürünleri pazarlama aşamasında birlikte hareket etmemeleri satıcı ve alıcılar arasında birçok aracının olmasına ve bu durum iktisadi anlamda problemlere yol açmaktadır.

Hayvancılıkla uğraşan kesimin yaşlı olması, mevcut arazinin tamamına yakınının fındık olması, çayır ve mera alanlarının zamansız, aşırı ve düzensiz otlatılması, kaba yem teminiyle ilgili sıkıntılar, çoban bulma sıkıntısı, işletmelerde süt toplama ve soğuk zincir olanaklarının bulunmaması genel yetiştiricilik sorunları olarak sayılabilir.

Çözüm Önerileri

Koyun ve keçi verimlerinin artırılması: Koyun ve keçiden elde edilen ürünlerin önemi üzerinde durularak süt üretimi ve sütün sağılması teşvik edilmelidir. Bunun yanı sıra süt ve süt ürünlerinin hijyenik koşullarda elde edilmesi için gerekli üretim modelleri geliştirilmelidir. Yetiştiricilere özellikle mevcut hayvancılık işletmelerinde kayıt tutmanın önemini vurgulayıcı eğitimler verilmelidir. Hayvanlarda verim yönünden tespit yapılmalı ve ıslah programları geliştirilmelidir. İl genelinde mevcut koyun ırkının Karayaka koyunu olması sebebiyle saf yetiştirme

yapılması sağlanarak ırk özellikleri korunmalı, et verimi, süt verimi ve ikizlik oranları gibi verimlerin bireysel verimlerini arttırmak amacıyla yönelik doğum özelliklerinin kaydedilmesi, koç/teke değişimlerinin önemi vurgulanmalıdır. Keçi işletmelerinde bunlara ek olarak saf ve melez yetiştirmeler bölgeye uygun şekilde ıslah planlanmasına gidilmeli ve araştırmalar desteklenmelidir.

Hayvan besleme: Küçükbaş hayvan besleme ve yem materyallerinin değerlendirilmesi hususunda gerekli eğitimler yapılmalıdır. Bölgemiz için kritik besleme dönemleri belirlenmeli, ek yemlemeye geçilmelidir. Ordu ili arazilerinin büyük bir bölümünün fındıklık olması sebebiyle koyunlar için fındıklık arazilerde fındık altı otların yem materyali olarak kullanılması hususu değerlendirilmelidir. Koyunların fındıklıklarda dolaştırılması ile toprağın gübrelenmesi sağlanacaktır. Bu şekilde toprağın organik maddelerce zenginleşmesine katkıda bulunulacaktır. Ayrıca keçi yetiştiricileri için fındık altı çalı ve çırpıların toplanıp keçi beslemede kullanılması hayvan yem giderlerini azaltacaktır. Bu şekilde değerlendirilmeyen çalı, çırpı ve otların hayvansal ürünlere dönüştürülmesi sağlanarak yetiştiricilerin gelir düzeylerini arttırmalarına katkı sağlanacaktır.

Mevcut çayır ve mera alanlarının zamansız, aşırı, düzensiz otlatılması, kullanılması engellenmeli ve mera alanlarının ıslahına önem verilmelidir. Mevcut mera alanlarının amacı dışında kullanımını engelleyici yasaların çıkarılması, meralarda bitki gelişim dönemlerinin dikkate alınarak belirli dönemlerde otlatmanın yasaklanması ve mera ıslah çalışmalarının ilgili bakanlık yerel idareler ve STK' lar işbirliğinde uygulanmasının sağlanması önem arz etmektedir (Sarica ve ark., 2004; Daşkıran, 2014).

Et ve süt üretimi ve ürünlerin değerlendirilmesi: Koyun ve süt keçiciliği için barınaklar yeniden yapılandırılmalı, otomatik sağım sistemleriyle yapılan sağımın tanıtılıp desteklenmesi ve yaygınlaştırılması sağlanmalıdır. Koyun ve keçi sütü ve ürünlerinin önemi konusunda gerekli eğitimler verilmelidir. Süt toplama tankı ve soğuk zincir konusunda gerekli yardımlar sağlanarak ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması konusunda desteklemeler yapılmalıdır. Karayaka koyununun et verim kalitesi açısından yerli ırklar içerisinde 2. sırada olması sebebiyle döl ve et veriminin artırılması amacıyla yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Koyun ve keçi eti ve sütünün iyi bir fiyatla pazarlanması amacıyla kooperatifler kurulmalı ve buna benzer oluşumlar vilayet kaynaklarından desteklenerek oluşum süreçlerinin stabil hale gelmesine imkan tanınmalıdır. Maddi sıkıntılardan dolayı kuzuların erken yaşta kesiminin önlenmesi ve koyun ve keçiden elde edilen ürünlerin pazarlanması konusunda yeterli düzeyde destek verilmeli, ekonomik ve sosyal sorunlarının giderilmesi sağlanmalıdır.

Küçükbaş Hayvanlarda Koruyucu Hekimlik: Hayvan hastalıklarını önlemek için gerekli çalışmalar yapılmalı ve hayvan barınaklarının iyileştirilmesi için yetiştiricilere gerekli eğitim ve destek sağlanmalıdır. Özellikle hayvanlarda ağır kayıplara neden olan ishal vakalarının önlenmesi için mevsimsel değişikliklerin yaşandığı dönemlere dikkat edilmelidir. Hayvan hastalıkları, bakımı ve beslenmesi konusunda eğitimler düzenlenmeli, ayrıca

veteriner hekim desteği sağlanmalıdır. Genç kuzu ve oğlaklarda ölüm oranını artıran, anaçlarda da verim kayıplarına neden olan hastalıklardan korunmak için etkili aşılama programları yapılmalı ve parazitlerden korunma amaçlı önlemler alınmalıdır.

Keçi ve orman: Ormanlık arazide keçilerin kontrolsüz otlatılması öncelikle ormanların gelişme dönemlerinde ve yeni dikilmiş olan fidanların bulunduğu bölgelerde zarara sebep olabilir. Bu nedenle bu alanlara keçilerin girmesinin önlenmesi gerekmektedir. Orman içi ve kenarı köylerde otlatma alanlarının oluşturulmasına yönelik çalışmalar yapılmalı ve bu uygulamaların dönemsel olarak gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır. Bu şekilde orman içinde küçük çalı ve çırpıların yangına sebep olması önlenmeli ve atıl durumdaki alanlardaki materyallerden yararlanılarak et ve süt elde edilmesi sağlanmalıdır. Özellikle bu bölgelerde melez keçi yetiştiriciliği yapılmalıdır. Melez keçilerin Kıl keçilerinden daha uysal davranışlar sergilediği bildirilmektedir (Koyuncu, 2005).

Yetiştiricilerin Eğitimi: Yetiştiricilere yönelik düzenli eğitimler yapılmalı ve yetiştiricilerin sorunları dinlenmeli ve bu sorunlara yönelik çözümler oluşturulması için çalışmalar yapılmalıdır.

Sonuç olarak Ordu ilinin coğrafik yapısı, arazilerin fındıklık olması ve geçim kaynaklarının sınırlı olması alternatif üretim kaynaklarının geliştirilmesini gerektirmektedir. Bu sebeple Ordu ili ve ilçelerinde mevcut fındıklık alanlarda hayvancılık faaliyetlerinin geliştirilmesi yönünde çalışmaların Üniversite, sivil toplum kuruluşları ve üreticilerle işbirliği yapılarak mevcut alanların üretime dönüştürülmesi gerekmektedir. Mevcut fındık bahçelerinde koyunların otlatılması sağlanarak ot biçme için gerekli olan zaman ve işgücü harcanmadan hayvanların kaba yem ihtiyacının bir sorun olmaktan çıkarılması ve bu alanlarda hayvanların otlatılmasıyla doğal gübrelenmenin yapılarak üretime katkısı sağlanmalıdır. Bu amaçla birçok yönlü yararı olan küçükbaş hayvancılığın bölge kalkınması açısından önemi oldukça büyüktür.

Fındıklık olmayan daha yüksek alanlarda süt ve et verim yönlü hayvanların yetiştirilmesine önem verilmelidir. Üreticilerin kendi yörelerini geçim için terk etmeleri değil buldukları yerde geçimlerini sağlayıcı faaliyetler yapılmalıdır. Bu anlamda özellikle bölge açısından küçükbaş hayvancılığın diğer üretim faaliyetleriyle birlikte değerlendirilmesi artan bir öneme sahiptir. Özellikle kırsal alanlardan kentlere göçü engelleme ve gizli işsizliği önleme, mevcut gıda sanayi sektörüne kaynak oluşturma ve insanların yeterli ve dengeli beslenmesini sağlama açısından küçükbaş hayvancılık vazgeçilmeyecek bir hayvancılık alanıdır.

Kaynaklar

- Anonim. 2014. Ordu İli Tarım Master Planı. Ordu İli Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Yayın No: 22, Ordu.
- Anonim. 2015a. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Hayvancılık Desteklemeleri, <http://www.tarim.gov.tr/Konular/Tarimsal-Destekler/Hayvancilik-Desteklemeleri>, (Erişim tarihi:17.12.2015)
- Anonim. 2015b. Koyun ve Keçi Dünyası, Tarımsal Desteklemeler, <http://koyunkecidunyasi.com/tr/yazi/2015-tarimsal-desteklemeler-aciklandi->, (Erişim tarihi: 17.12.2015).

- Anonim. 2015c. TAGEM. Halk Elinde Hayvan Islahı Ülkesel Projesi <http://albinacmsadmin.albinasoft.com/Dosyalar/61/287/LK287D103062015105519O63.pdf>, (Erişim tarihi: 18.12.2015).
- Ceyhan A, Şekeroğlu A, Ünal A, Çınar M, Serbest U, Akyol E, Yılmaz E. 2015a. Niğde İli Koyunculuk İşletmelerinin Yapısal Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma. KSÜ Doğa Bil. Dergisi, 18: 60-68.
- Ceyhan A, Ünal A, Çınar M, Serbest U, Şekeroğlu A, Akyol E, Yılmaz E, Demirkoparan A. 2015b. Niğde İli Keçi Yetiştiriciliğinin Yapısal Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma. Türk Tarım-Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi, 3:74-79.
- Daşkıran İ. 2011. Orman Yangın Riskini Azaltmak İçin Keçilerin Kullanılması, Hasad Dergisi, 27: 40-44.
- Daşkıran. 2014. Küçükbaş Hayvancılık Araştırmaları Çalışma Grup Koordinatörlüğü Sunu, http://www.tarim.gov.tr/TAGEM/Belgeler/SUNULAR/K%C3%BC%C3%A7%C3%BCkbas%20H.A.%C3%87.G._%C4%B0rfan%20DA%C5%9EKIRAN.pdf, (Erişim tarihi:18.12.2015).
- Hanoğlu H. 2011. Küçükbaş hayvancılıkta organik yetiştiricilik nasıl yapılabilir?, Hasad Dergisi, 27: 34-38.
- Kandemir Ç, Alkan İ, Yılmaz Hİ, Ünal HB, Taşkın T, Koşum N, Alçıçek A. 2015. İzmir Yöresinde Küçükbaş Hayvancılık İşletmelerinin Coğrafik Konumlarına Göre Genel Durumu ve Geliştirilme Olanakları. Hayvansal Üretim 56: 1-17, http://www.zooteknidernegei.org/dergi/icerik/makale/2015_56_1_01_17.pdf, (Erişim tarihi: 21.12.2015)
- Kaymakçı M, Sönmez R. 1996. İleri Koyun Yetiştiriciliği. 1. Baskı, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova-İzmir.
- Kaymakçı M. 2007. Koyun Yetiştiriciliği El Kitabı, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, İlgi Matbaacılık, Ankara.
- Koyuncu M. 2005. Keçi Gerçekten Zararlı Mı?, Hasad Dergisi, 20: 21-23.
- TÜİK. 2015a. Hayvancılık Verileri. Türkiye Koyun ve Keçi Varlığının ve Türkiye Süt üretiminin Yıllara ve Bölgelere Göre Sıralaması, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/degiskenlerUzerindenSorgula.do#>, (Erişim tarihi: 17.12.2015).
- TÜİK. 2015b. Ordu İli ve İlçeleri 2007 Yılı Koyun Varlığı ve Elde Edilen Ürünler, <http://rapory.tuik.gov.tr/17-12-2015-16:01:41-1522338053984849809573470209.pdf?>, (Erişim tarihi: 17.12.2015).
- TÜİK. 2015c. Ordu İli ve İlçeleri 2014 Yılı Koyun Varlığı ve Elde Edilen Ürünler, <http://rapory.tuik.gov.tr/17-12-2015-15:52:46-3752103842005655616311751849.pdf?>, (Erişim tarihi: 17.12.2015)
- TÜİK. 2015d. Ordu İli ve İlçeleri 2007 Yılı Keçi Varlığı ve Elde Edilen Ürünler, <http://rapory.tuik.gov.tr/17-12-2015-15:59:00-10421618982092234472296230373.pdf?> (Erişim tarihi: 17.12.2015)
- TÜİK. 2015e. Ordu İli ve İlçeleri 2014 Yılı Keçi Varlığı ve Elde Edilen Ürünler, <http://rapory.tuik.gov.tr/17-12-2015-15:56:33-2233380091650124191738731897.pdf?> (Erişim tarihi: 17.12.2015)
- Sarıca Ş, Ulutaş Z, Şahin A. 2004. Türkiye Hayvancılığının Mevcut Durumu, Gazi Osmanpaşa Üniv. Ziraat fakültesi Dergisi, 21: 91-98, http://ziraatdergi.gop.edu.tr/Makaleler/760422351_91-98.pdf, (Erişim tarihi: 18.12.2015).
- Sarıca M. 2010. Karadeniz Bölgesi Hayvancılık Potansiyeli Ordu İli İçin Bazı Öneriler, Aybastı-Kabataş Kurultayı 4. Aybastı-Kabataş Kurultayı Yayınları No: 04, s:15-32, <http://www.aybastikabataskurultayi.com/web/wp-content/uploads/2010/05/4aybasti-kabatas-kurultayi.pdf>, (Erişim tarihi: 18.12.2015).